

Дијана Стојановиќ - Ѓорѓевиќ,

**АНАЛИЗА НА ПАРЛАМЕНТАРНИТЕ
ИЗБОРИ ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА НИЗ ПРИЗМАТА НА
ИЗБОРНИТЕ МОДЕЛИ**

АПСТРАКТ

Со воведувањето на политичката плурализација во Република Македонија, создадени се услови за организирање на првите слободни, непосредни и повеќепартиски избори, како нужен предуслов за унапредување на македонскиот демократски политички поредок. По нивното завршување, наместо стабилизирање на политичката и партиската сцена, во Република Македонија доаѓа до екстремно поларизиран партиски систем, кој продуцира парламент во кој ниту една партија не успева да обезбеди апсолутно мнозинство гласови, што придонесува за формирање на нестабилни влади. Бидејќи практиката во Република Македонија покажува дека мнозинскиот изборен модел не придонесува за создавање на стабилни политички институции, ниту, пак,

Dijana Stojanovic - Gjorgjevic,

**ANALYSIS OF THE
PARLIAMENTARY ELECTIONS IN
THE REPUBLIC OF MACEDONIA
THROUGH THE SPECTRE OF
ELECTION MODELS**

ABSTRACT

With the introduction of political pluralism in the Republic of Macedonia, the climate was set for the first free, direct and multi-party elections, as a necessary precondition for the improvement of the Macedonian political and democratic order. After their completion, instead of stabilization of the political and party scene in the Republic of Macedonia, the party system reached extreme polarization, which produced a Parliament where not a single party was able to win the absolute majority of votes, contributing to the formation of unstable governments. Because the practice in the Republic of Macedonia showed that neither the majority election model contributed to the creation of stable political institutions, nor it presented a realistic picture of the mood of the

реално го отсликува расположението на избирачите, по два изборни циклуса, третите парламентарни избори во Република Македонија се организираат според мешовитиот изборен модел. Предностите коишто ги покажува овој изборен модел во теоријата, не профункционираа на посакуваниот начин и во практиката, па затоа само после еден изборен циклус дојде до негова промена, и парламентарните избори во 2002 година беа спроведени врз основа на пропорционалниот изборен модел, со примена на Донтовата формула за распределба на мандатите. Според овој модел се спроведени и изборите во 2006 и предвремените парламентарни избори во 2008 година, и бидејќи три изборни циклуси се задржа истиот модел, може да се надеваме дека Република Македонија го најде конечно својот „вистински“ изборен модел.

Клучни зборови: изборен систем, изборни модели, мнозински изборен модел, пропорционален изборен модел, мешовит изборен модел, парламентарни избори, Република Македонија

constituency, after two election cycles, the third parliamentary elections in the Republic of Macedonia were organized according to the mixed election model. The advantages that this election model possesses in theory, did not work in the desired way in practice, therefore after only one elections cycle, this model was changed and the parliamentary elections in 2002 were conducted using the proportional method and according to D'Hondt's formula for mandate allocation. The elections in 2006 and the early parliamentary elections in 2008 were conducted using this method, and because it has managed to "survive" for three elections cycles, we can hope that the Republic of Macedonia has finally found the "real" election model.

Key words: elections system, election model, majority election model, proportional election model, mixed election model, parliamentary elections, Republic of Macedonia

1. ВОБЕД

Носењето на одлука за избор на претставници, кои во името на граѓаните ќе носат и спроведуваат одлуки, претставува демократски чин во една држава. Изборите претставуваат механизам преку кој се конституира власта и „во претставничките демократии изборите имаат две главни задачи: 1) обезбедуваат легитимитет за вршење на власта за избраните од страна на граѓаните; и 2) се средство преку кое избраните политичари се држат одговорни за своите акции за време на мандатот“.¹ Во Република Македонија, од нејзиното осамостојување, во 1990 година, до 2010 година се одржани шест парламентарни изборни циклуси, преку употреба на различни изборни модели со сопствени карактеристики кои, за разлика од нивното дефинирање во теориите, применувајќи се практично во нашата земја, покажуваат сосем нови карактеристики.

Самиот изборен систем може да се дефинира како збир на норми со кои се регулираат изборните принципи и односи, како и збир на постапки и дејства со коишто се врши избор на државните и другите органи. Тој всушност претставува „начин преку кој гласовите се преобразуваат во 'седишта'“.² Дел од изборната техника, која ги опфаќа дејствата и инструментите за примена на избирачкото право во изборниот процес, е и распределбата на пратеничките мандати. Таа се врши врз основа на мнозинскиот, пропорционалниот или мешовитиот систем на распределба на мандатите. Во теоријата *мнозинскиот изборен систем* (*first-past-the-post-system*) се смета за наједноставен изборен систем, кога државата е поделена на онолку територијални изборни единици колку што се избираат вкупно кандидати во претставничкото тело. За победник се смета оној кандидат кој освоил најмногу гласови, и тоа: 50% + 1 глас од гласачите кои излегле на гласање - доколку е потребно обично мнозинство, или, пак, мнозинство гласови од вкупниот број регистрирани гласачи, без оглед на тоа колку од нив излегле на гласање, - доколку е потребно апсолутно мнозинство. Во овој систем граѓаните гласаат за кандидат, а не за политичка партија. За разлика од него, во пропорционалниот изборен систем, граѓаните гласаат за политичка партија, а не за кандидати. Во изборните единици се избира повеќе од еден претставник, и, доколку се работи за 'затворени' листи за избрани се сметаат оние кои се наоѓаат на највисоките позиции по ред, а доколку се работи за 'отворени' листи, тогаш самите гласачи можат да ги рангираат кандидатите според сопствените преференции. Мешовитиот систем е комбинација од мнозинскиот и пропорционалниот систем, каде од-

1) Ванковска, Б. Политички систем, Бомат графикс, Скопје, 2007 година, стр. 55

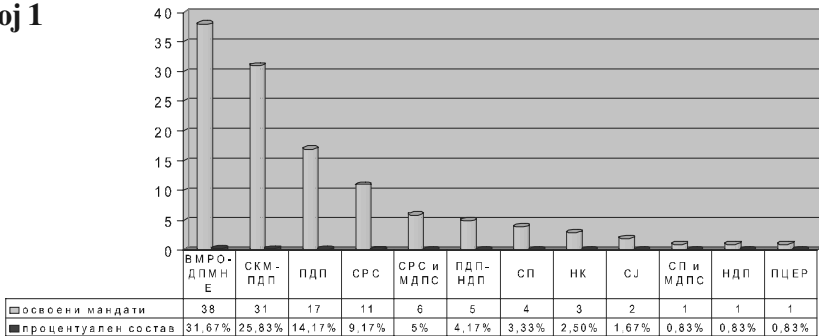
2) Larserud, S. and Taphorn, R. Designing for Equality, Best-fit, medium-fit and non-favourable combinations of electoral systems and gender quotas, 2005, http://www.idea.int/publications/esigning_for_equality/upload/Idea_Design_low.pdf

реден број пратеници се избираат во согласност со мнозинскиот принцип, додека останатите пратеници се избираат преку пропорционална листа.

2. МНОЗИНСКИ ИЗБОРЕН МОДЕЛ 1990-1998 ГОДИНА

Со воведувањето на политичката плурализација во Република Македонија, создадени се условите за организирање на првите слободни, непосредни и повеќепартиски избори, при што распределбата на пратеничките мандати во овој прв изборен циклус е во согласност со мнозинскиот изборен модел во два изборни круга. По завршувањето на овие избори „во Собранието на СРМ се застапени пратеници од 9 политички партии и 3 независни кандидати“.³ Иако законодавците сметаа дека токму овој модел одговара на актуелните општествени, економски, социјални и политички состојби во државата, и дека тој е нужен услов за македонскиот демократски политички поредок, сепак реалноста отсликува нешто сосем спротивно, за што говори и структурата на тогашното Собрание дадена преку следниот графикон.⁴

График број 1

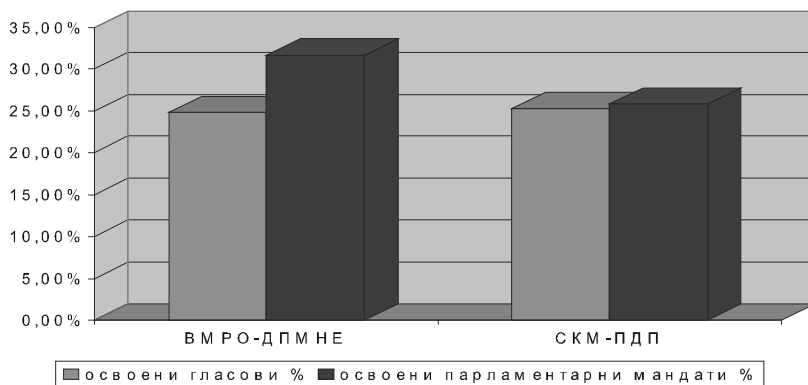
3) Билтен број 20, Избори '90 - Конечни резултати од изборите за пратеници во Собранието на СР Македонија, Републичка изборна комисија, Социјалистичка Република Македонија, Скопје, 27.12.1990, стр.1, преземено од <http://www.sec.mk/Default.aspx?tabid=855>

4) Графикот е направен од официјалните податоци објавени во Билтен број 20, Избори '90 - Конечни резултати од изборите за пратеници во Собранието на СР Македонија, Републичка изборна комисија, Социјалистичка Република Македонија, Скопје, 27.12.1990, стр.28, <http://www.sec.mk/Default.aspx?tabid=855>, i во него se koristeni kratenki za slednive partii:

- СКМ-ПДП - СКМ-партија за демократска преобразба
- ПДП - Партија за демократски просперитет во Македонија
- СРС - Сојуз на реформски сили на Македонија
- МДПС - Млада демократско прогресивна странка
- НДП - Народна демократска партија
- СП - Социјалистичка партија
- НК - Независни кандидати
- СЈ - Странка на Југословените во СРМ
- ПЦЕР - Партија за целосна еманципација на Ромите

По завршувањето на двата изборни круга, изборните резултати покажуваа две работи: „... прво дека 'власта' во Парламентот е поделена помеѓу партиите од т.н. национален блок (ВМРО-ДПМНЕ и ПДП-НДП) и оние од т.н. лев блок (СКМ-ПДП, ПДП, СРС-МДПС, Социјалистичка партија); второ, дека ни една партија (односно коалиција) не се стекна со доволно 'власт' за да може суверено да владее со Собранието, односно сама да донесува одлуки“.⁵ По првите парламентарни избори, Република Македонија доби парламент во кој ниту една партија не успеа да обезбеди апсолутно мнозинство гласови, што укажуваше на потребата за постизборни коалиции, од една страна, и преценување на моќта на партиите во парламентот во однос на политичкиот легитимитет од друга страна. Поради тоа што ВМРО-ДПМНЕ има освоено 238.367 гласови и 38 мандати, а СКМ-ПДП 243.259 гласови и 31 пратенички мандат може да се заклучи дека во Република Македонија после изборите во 1990 година „парламентарното мнозинство се создава со извесно пондерирање на добиените гласови (manufactured majority),⁶ значи, со нарушување на пропорцијата меѓу гласовите и мандатите“.⁷ Асиметријата помеѓу политичкиот легитимитет и политичката претставеност на тој легитимитет може да се види од графиконот број 2.

Графикон број 2 Асиметрија помеѓу политичкиот легитимитет и политичката претставеност на тој легитимитет

5) Истражување: *Ефикасноста на парламентарната демократија (1991-1992 -) анализа на некои основни фактори кои ја ограничуваат ефикасноста на Собранието на Република Македонија*, текст д-р Лидија Христова, Политичките партии во Македонија, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 1995, стр. 53

6) фабрикувано мнозинство во претставничките тела освоено од партија што добила помалку од мнозинството гласови

7) Габер, Н. и Јовевска, А., *Дизајнирање изборен систем на Република Македонија*, Фондација „Фридрих Еберт“ Канцеларија Скопје, Скопје, 1997, стр. 44-45

Иако мнозинските избори би требало да го намалат бројот на партиите кои партиципираат во Парламентот и да поттикнат формирање на стабилна, еднопартиска влада, тоа не беше случај во Република Македонија. „Кај нас ниту една од партиите не доби мнозинство во гласови, ниту мнозинство при алокацијата на пратеничките места (природно малцинство)“.⁸ Наместо стабилизирање на партиската сцена доаѓа до екстремно поларизиран партиски систем, со повеќе од 60 политички партии, кои немаат стабилна внатрешна инфраструктура, конкретна политичка ориентација и програмска определба, што во тоа време придонесува за формирање на нестабилни влади. „Имено, на почетокот поради отсуство на структурни претпоставки за формирање на стабилна еднопартиска влада - наместо моноцентричен имавме полицентричен парламент од „малцински“ партии - привремено излезот се побара во формирањето на непартиска - т.н. експретска влада, повеќе или помалку партиски обоена, а на крајот, по истекот од една ипол година, и беше изгласана недоверба, и се замени со нова коалициска влада“.⁹

Бидејќи изборните единици беа со различен број на евидентирани гласачи во избирачките списоци, беше повреден и принципот на еднаквост на избирачкото право, што се гледа од фактот што голем број на гласови „пропаднаа“ т.е. не продуцираа ниту еден пратенички мандат.

Искуството од првите парламентарни избори во Република Македонија покажа дека распределбата на пратеничките мандати врз основа на мнозинскиот изборен модел не ги исполни очекувањата и предностите на овој модел. „Сè ова придонесе меѓу првите и вторите избори одново да се актуелизира размислата, дали применетиот модел е оној 'вистинскиот', кој најмногу одговара на постојните политички, историски, социјални, културни и други специфичности на земјата“.¹⁰ Поради недостатоците што тој ги продуцираше се водеа јавни расправи, дебати, трибини и дискусии за промена на мнозинскиот изборен модел во пропорционален или комбиниран, но сепак и вторите парламентарни избори, во 1994 година, беа организирани на ист начин како и првите. На овие избори најголема поддршка од гласачите доби коалицијата Сојуз за Македонија, која ја имаше власта и во претходниот мандат. Иако оваа коалиција доби само 21,43% гласови од вкупниот број на избирачи, односно една релативна поддршка, тие и овозможија апсолутно мнозинство во Собранието, односно 72,50% или 87 пратенички места. Опозициските политички партии, сметајќи дека резултатите од првиот круг на избори се фалси-

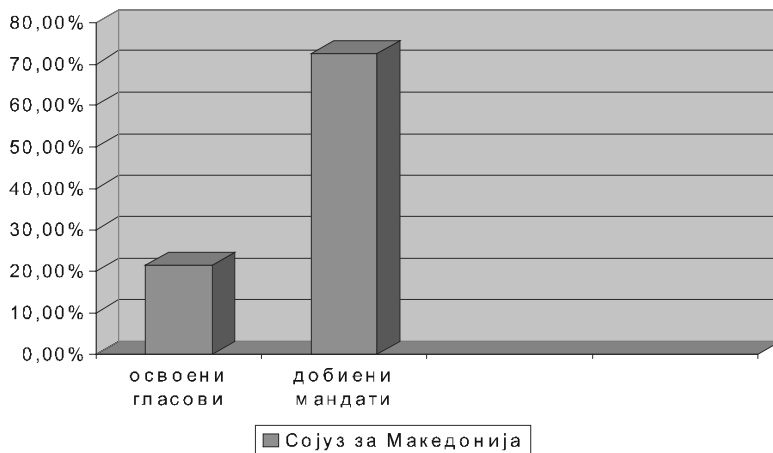
8) Јовевска, А. *Изборните концепции во теориите на демократиите*, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 1999 година, стр. 215

9) Исто, стр. 216-217

10) Исто, стр. 217

фикувани и нерегуларни, одлучија да го бојкотираат вториот круг на гласање, со што го доведоа во прашање легитимитетот на избраните претставници, бидејќи вкупниот процент на излезени гласачи во вториот круг изнесуваше 57,83%.¹¹ Бојкотот на опозициските партии доведе до формирање на вонпарламентарна опозиција која не беше во можност да се „бори“ преку институциите, што негативно влијаеше врз развојот на демократијата и политичката стабилност во Република Македонија. По завршувањето и на вториот круг на овие избори, диспропорцијата меѓу освоените гласови и распределените мандати стана уште поочигледна, што може да се види од графиконот број 3.¹²

Графикон број 3 *Диспропорција помеѓу освоениите гласови и распределените мандати*

Во теоријата, мнозинскиот - плурален изборен систем (first-past-the-post-system) се смета за наједноставен изборен систем - кога државата е поделена на онолку територијални изборни единици колку што се избираат вкупно кандидати во претставничкото тело. Таков е случајот со првите повеќепартиски парламентарни избори во Република Македонија - кога целата територија е поделена на 120 изборни единици во кои треба да се изберат вкупно 120 претставници.

11) Извештај за спроведените избори за пратеници во Собранието на Република Македонија во 1994 година, Републичка (државна) изборна комисија, 8 Ноември 1994 година

12) Извор: Графиконот е направен според податоците објавени во Статистички преглед број 257, Избори за пратеници во Собранието на Република Македонија - кандидати и избрани пратеници, Завод за статистика, Скопје, 1995 година

На овој систем во теоријата му се препишуваат неколку предности:

1. **едноставност** - граѓаните гласаат за кандидат, а не за политичка партија;
2. **стабилност и транспарентност** - во принципот на репрезентација;
3. создавање услови за формирање на **стабилна влада**;
4. форсира **двопартиски систем** (позиција - опозиција);
5. овозможува формирање на **кохерентна парламентарна опозиција**.¹³

Сепак, доколку ги погледнеме нашите избори организирани и спроведени според ваквиот изборен модел, ќе воочиме дека речиси ниту една предност од овој изборен систем не е присутна во нашиот случај. На пример: неможноста на првото парламентарно мнозинство во законски предвидениот рок да формира извршна власт, при што најпрво е формирана експертска влада, која по година и половина дејствување е заменета со нова коалициска влада; наместо двопартиски систем, мнозинскиот изборен модел во Македонија продуцираше појава на многу политички партии и самата држава ја смести во групата на држави со „атомизиран плурализам“; и во случајот со вторите парламентарни избори организирани по истиот модел, отсуство на институционална, парламентарна опозиција.

За разлика од недоследноста во предностите, сите недостатоци на мнозинскиот систем набројани во теоријата се дел од македонскиот изборен модел:

1. **малите партии се минимизирани** - гласовите на нивните приврзаници се третираат како изгубени гласови;
2. постои **диспропорционалност во освоените гласови и распределбата на мандатите**;
3. случај на **замена на гласовите во мандати** - партијата која ја создава владата многу ретко има освоено мнозинство гласови од избирачите, но има поголем број мандати во претставничкото тело од опозициската партија.¹⁴

3. МЕШОВИТ ИЗБОРЕН МОДЕЛ 1998 ГОДИНА

Бидејќи практиката во Република Македонија покажа дека мнозинскиот изборен модел, практикуван во два изборни круга, не придонесе за создавање на стабилни политички институции, ниту, пак, реално го отсликува расположението на избирачите, се наметна идејата за создавање на паралелен избо-

13) Климовски, С. и Каракамишева, Т, *Политички партии и партиски системи*, УКИМ „Правен Факултет“, Скопје, 2006 година

14) Исто

рен систем. По долготрајните дебати, партиски преговори и компромиси, беше прифатен паралелниот (мешовит) изборен модел на распределба на пратеничките мандати, според кој 85 пратеници се избираат во согласност со мнозинскиот принцип во униномиални изборни единици, додека 35 пратеници се избираат во согласност со пропорционалниот принцип со државна листа, при што конечната распределба на пратеничките мандати се остварува со примената на Д'онтоновата формула.

Со новиот закон за избор на пратеници, донесен во мај 1998 година, („Службен весник на РМ“ бр. 24/1998), постои можност гласачот, освен што ќе гласа за кандидатите во својата изборна единица, да гласа и за изборните листи на партиите на територијата на Македонија. „Значи, избирачот има два гласа, што овозможува т.н. сплиттинг на гласови, односно тој има можност својата преференција да ја изрази, од една страна за поединец - кандидат во униномиална изборна единица, за чија партија, од друга страна, може но не мора да гласа при доделувањето на вториот глас“.¹⁵

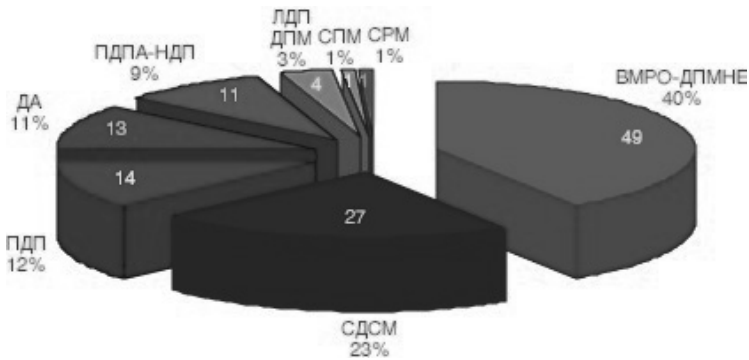
Мнозинскиот принцип на избор е речиси идентичен со претходните изборни циклуси, со една новина во однос на правото на учество во вториот изборен круг кој сега го стекнуваат само двајцата најдобро пласирани кандидати, додека за пропорционалниот принцип е употребена затворена листа и гласачите не можат да влијаат врз редоследот на кандидатите. „Фактот што листата е фиксна, односно гласачите не можат да интервенираат во неа, е само потврда на високиот степен на контрола што го имаат лидерите врз рангирањето на партиските колеги - кандидати во гласачките ливчиња“.¹⁶ Иако мнозинскиот изборен систем подразбира гласање за кандидат, а не за партија, сепак во Република Македонија и во овој изборен циклус репутацијата на кандидатот е 'небитна' за гласачот, бидејќи сè уште се избира помеѓу партиите, а не помеѓу кандидатите.

По одржувањето на парламентарните избори 1998 година дојде до промена во структурата на Собранието, што може да се забележи од графиконот број 4.

15) Анета, Јовевска, Изборните концепти во теориите на демократиите, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 1999 година, стр. 246

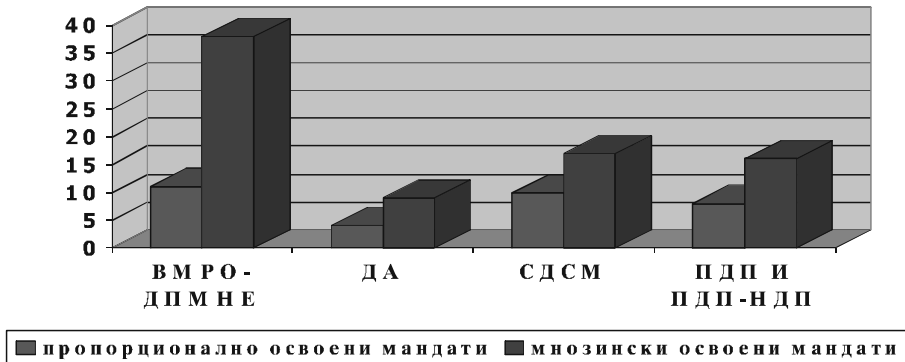
16) Исто, стр. 247

Графикон број 4 Структура на Собранието по парламентарните избори 1998 година¹⁷

Сепак мандатите освоени врз основа на пропорционалниот модел, се многу помали во однос на оние освоени врз основа на мнозинскиот модел, како што може да се забележи од графиконот број 5.

Графикон бр. 5 Диспропорција на мандатите освоени на мнозинската и пропорционалната листа

Резултатите од промената на изборниот модел нè изостанаа. Се намали неправедноста во однос на освоен глас - освоен мандат; дојде до засилено предизборно коалицирање меѓу различни политички партии и до одредено

17) Графиконот е преземен од сајтот на Собранието на Република Македонија: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=9402373424ED504883EE17FED5E72EB4>

окрупнување на политичката сцена, што не беше карактеристично за претходните изборни циклуси; дојде до намалување на дополнителните изборни трошоци затоа што во случај на испразнување на пратеничко место, немаше потреба од организирање на дополнителни избори, бидејќи во составот на парламентот беше предвидено да влезе следниот по ред кандидат од партиската листа.

Во теоријата, како предности на мешовитиот изборен модел, се наведени:

1. **засилување на принципот на персонализација** - се зголемува можноста на избирачот да гласа за различни кандидати ставени на партиските листи;
2. **се намалува моќта на партиските елити** во одлучувањето, кои од кандидатите ќе бидат избрани;
3. **се намалува можноста во законодавниот дом да влезат мали екстремистички партии;**
4. **одговорноста на пратеникот** пред нерговите избирачи во изборната единица **е зголемена** - избирачите имаат реално влијание врз своите пратеници.¹⁸

Се поставува прашањето: дали овие предности наведени во теоријата се покажаа како предности и во нашиот случај или ние воопшто не ги земавме предвид добрите карактеристики на овој изборен модел?

Како и секој изборен модел, така и овој не е без недостатоци и слабости од кои како најзначајни се наведуваат: нестабилноста на партискиот систем, т.е. зголемувањето на фракционерствата и судирите меѓу кандидатите во исти партии поради борбата за влез во парламентот што истовремено може да продуцира и владина нестабилност. Овој модел се смета и за комплициран за разбирање од страна на електоратот.

4. ПРОПОРЦИОНАЛЕН ИЗБОРЕН МОДЕЛ 2002-2010 ГОДИНА

Промената на изборниот модел претставува одлука на значајните политички фактори во државата, и за таков чекор потребна е крајна внимателност и аналитичност бидејќи секое менување на изборниот систем може да предизвика длабоки промени во структурата и во стабилноста на политичкиот систем. Сепак, четвртите по ред парламентарни избори во Република Македонија беа спроведени според новиот Закон за избор на прате-

---

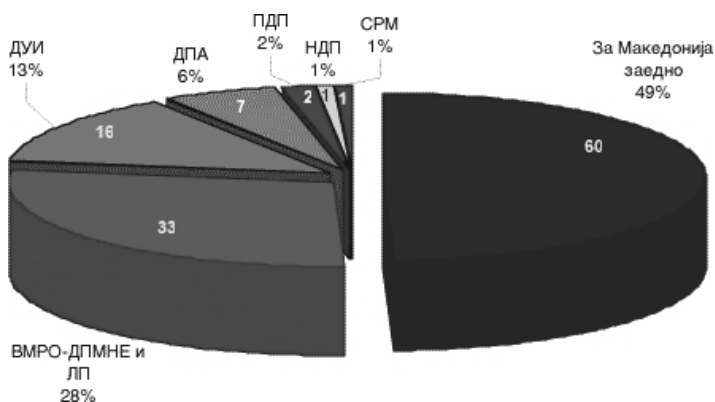
18) Климовски, С. и Каракамишева, Т, *Политички партии и партиски системи*, УКИМ Правен Факултет, Скопје, 2006 година

ници во Собранието на Република Македонија („Службен весник на РМ“ бр. 42/02) кој ги содржи следниве карактеристики:

1. употреба на **пропорционален изборен модел** - примена на Д'онтовиот модел;
2. **шест изборни единици** - нова изборна карта на Република Македонија;
3. воведување на **30% квота** - најмалку 30% застапеност на секој пол во предложените листи на кандидати;
4. **повлекување од употреба на избирачката легитимација**, како средство за заштита на избирачкото право;
5. воведување на **професионализација на пратеничката функција** и нејзина инкомпатибилност со други функции;
6. воведување на **два нови основа за престанок на пратеничкиот мандат** пред истекот на времето:
  - доколку по негово барање му престане членството во партијата од која е избран кандидатот;
  - кога пратеникот ќе изјави дека преминува во друга политичка партија.¹⁹

Како резултат на новиот изборен модел структурата на Собранието по одржувањето на парламентарните избори 2002 година во Република Македонија е променета, како што може да се забележи од графиконот број 5.

Графикон број 5 Структура на Собранието по парламентарните избори 2002 година²⁰

19) Каракамишева, Т. *Избори и изборни системи*, Култура, Скопје, 2004 година, стр. 279-281

20) Графиконот е преземен од сајтот на Собранието на Република Македонија: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=C7D00FA6B4FBED43B1564535ABF52411>

Погрешно и политички неодржливо е една држава да го менува својот изборен модел секогаш кога одржува нови избори; потребна е релативна стабилност на изборните правила за да се почувствуваат предностите на самиот изборен модел. На изборите 2002 година се покажа како големината на изборните единици влијае врз изборниот резултат, како и постоењето на поголеми шанси за поголемите партии, додека на малите сè уште им е оневозможен пристапот до Собранието, освен доколку коалицираат со големите политички партии, за што сведочат парламентарните коалиции. Постоењето на затворени партиски листи, уште еднаш ја потврди моќта на партиските лидери во одлучувањето за тоа кој ќе биде ставен во добитна комбинација на изборната листа.

Иако во теоријата се наведени неколку предности на пропорционалниот изборен модел:

1. **едноставност** - гласање за политичка партија, а не за одделни кандидати;
2. **активни изборни кампањи** - кои продуцираат повисок одзив на избирачите;
3. **помалку изгубени гласови**;
4. доведува до формирање на **коалициски влади**;
5. **повеќемандатни изборни единици** - бројот на кандидати кои се избираат зависи од бројот на жителите во таа изборна единица,
6. **поголемо претставување на интересите на малцинските културни и општествени групи**,²¹

реалноста од употребата на овој изборен модел во Република Македонија укажува на тоа дека и овој пат преку 100.000 гласови останаа непретставени во законодавниот дом. Многу поголеми беа шансите за големите политички партии, а малите единствено можеа да коалицираат со нив за да успеат и нивните членови да влезат во парламентот. Коалициските влади, пак, произлезени од пропорционалниот изборен модел може да дејствуваат дестабилизирачки за политичкиот систем на тој начин што не постои една партија која има мнозинство во претставничкото тело, а тоа може да резултира со создавање на несигурност меѓу партиите и нестабилна влада. Истовремено, овој изборен модел продуцира недостаток од локална идентификација на претставникот и негова идентификација со интересите на избирачите.

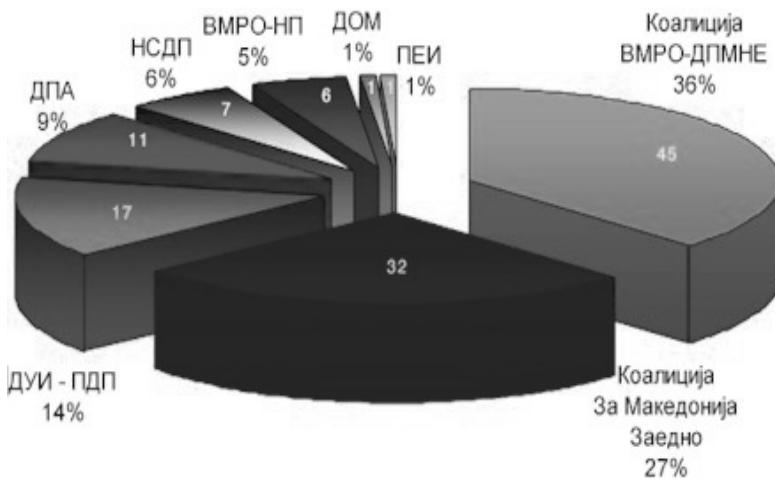
Заклучокот, кој може да се извлече по одржувањето на парламентарните избори 2002 година во Република Македонија, е дека пропорционалниот из-

21) Климовски, С. и Каракамишева, Т. Политички партии и партиски системи, УКИМ "Правен Факултет", Скопје, 2006 година

борен систем „...произведе типично мнозински резултати поради две причини: големината на изборните единици и добро одбраната изборна тактика на опозицијата, пред сè околу здружувањето на повеќето партии во една коалиција, а потоа и на одлично одбраната психолошка стратегија за значењето на овие избори“.²²

Кодификацијата на сите изборни закони во нов изборен законик („Службен весник на РМ“, број 76/04), не го промени изборниот модел, па така и Парламентарните избори во 2006 година, како и предвремените Парламентарни избори одржани во 2008, година се одвиваа според пропорционалниот модел во шест изборни единици. Промената на власта по одржувањето на Парламентарните избори во 2006 година, целосно ја промени структурата на македонското собрание, што може да се види од графиконот број 6.

Графикон број 6 Структура на Собранието по парламентарните избори 2006 година²³

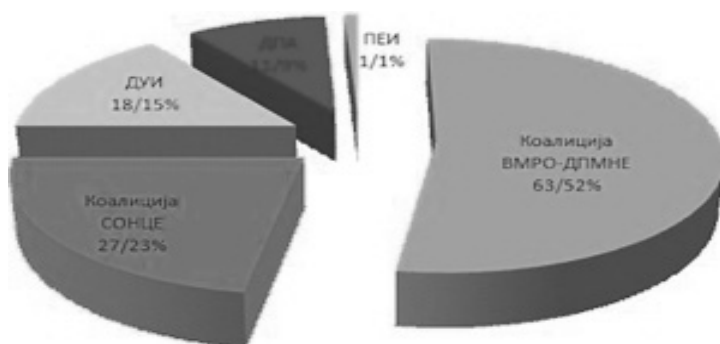

Предвремените парламентарни избори одржани во 2008 година не доведоа до промена на власта, туку единствено до одредена прераспределба на мандатите помеѓу предизборните политички коалиции во кои учествуваа помалите политички партии, што може да се види од графиконот број 7.

22) Каракамишева, Т. *Избори и изборни системи*, Култура, Скопје, 2004 година, стр. 290

23) Графиконот е преземен од сајтот на Собранието на Република Македонија: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=071CC8D16057A44599D1717A6C867A46>

Графикон број 7 Структура на Собранието по парламентарните избори 2008 година²⁴

Иако примената на пропорционалниот модел во Република Македонија ја зголеми претставеноста на „различни групи“ во Собранието, дополнителното фрагментирање на партиската сцена го отежна самостојниот пристап на изборите на помалите политички партии, што автоматски значеше задолжително коалицирање со една од двете најголеми политички партии од македонскиот блок. „Коалицирањето од една страна го поттикнува граѓанскиот елемент во изборниот процес, но од друга ги редуцира можностите за автентично изразување на специфичните интереси“.²⁵ Досегашната практика, од употребата на пропорционалниот изборен модел во три изборни циклуси, покажа релативно добра регионална претставеност на интересите на граѓаните на Република Македонија, а самите шест изборни единици, креирани врз основа на приближно истиот број на избирачи, овозможуваат запазување на начелото на еднаква гласачка моќ на секој граѓанин на Република Македонија.

5. ЗАКЛУЧОК

Во досегашните 20 години самостојност Република Македонија има организирано и спроведено шест циклуси на парламентарни избори. Трагајќи по најсоодветниот изборен модел, кој репрезентативно би ги претставил ставовите на гласачите, Република Македонија во изминативе години многу

24) Графиконот е преземен од сајтот на Собранието на Република Македонија: <http://www.sobranie.mk/?ItemID=49C0D93849BD41449EDC0E0159A0718E>

25) Силјановска-Давкова, Г. Улом, В. Кранали, С. Шкорик, В. Коменџар на *Изборниот Законик*: „Службен весник на РМ“ бр. 40/06, 136/08, 148/08, 155/08, 163/08, Мост граѓанска асоцијација, Скопје, 2009 година, стр.140-141

често ги менуваше изборните закони според кои се спроведуваа парламентарните избори. Првите два изборни циклуса се организирани според мешовитиот изборен модел, кој максимално го поларизира партискиот систем во Република Македонија, за што говори и структурата на првото самостојно Собрание. Ваквиот начин на ограничување на изборите продуцира и асиметрија помеѓу политичкиот легитимитет и политичката претставеност на тој легитимитет, како и нестабилна коалициска влада. По истекувањето на мандатот на овие народни избраници, спроведувањето и на следните парламентарни избори според истиот модел, диспропорцијата меѓу освоените гласови и распределените мандати ја направи уште поочигледна - поради бојкотот на вториот круг на гласање од страна на тогашната опозиција, која тврдеше дека резултатите од првиот круг на изборите се фалсификувани и нерегуларни. Употребата на мешовитиот изборен модел при спроведувањето на третите парламентарни избори не го намали влијанието на партијата врз изборот на гласачите, кои и не го разбираа многу начинот на распределба на дел од мандатите во согласност со мнозинскиот принцип во униномиални изборни единици, а другиот дел во согласност со пропорционалниот принцип со државна листа. Токму комплицираноста на ваквиот изборен модел предизвика уште една промена на Законот за избор на пратеници во Собранието, па така четвртите, петтите и шестите по ред парламентарни избори се спроведоа според пропорционалниот модел, кој многу поголеми шанси за избор им дава на претставниците на големите политички партии, додека малите политички партии единствено можат да коалицираат со нив за да успеат и некои нивни членови да влезат во парламентот. „Мирниот“ период на непромена на изборниот модел, после честите промени на изборните закони може да ни даде надеж дека Република Македонија конечно го најде својот „вистински“ изборен модел, кој репрезентативно ќе ги претставува приоритетите и преференциите на гласачите и ќе влијае позитивно врз стабилноста на политичкиот систем.

Литература:

Билтен број 20, Избори ж90 - Конечни резултати од изборите за пратеници во Собранието на СР Македонија, Републичка изборна комисија, Социјалистичка Република Македонија, Скопје, 27.12.1990, преземено од <http://www.sec.mk/Дефолт.асп?табид=855>;

Ванковска Билјана Политички систем, Бомат графикс, Скопје, 2007 година;

Габер Наташа. и Јовевска Анета, Дизајнирање изборен систем на Република Македонија, Фондација „Фридрих Еберт“ Канцеларија Скопје, Скопје, 1997 година;

Јовевска Анета, Изборните концепти во теориите на демократиите, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 1999 година;

Истражување: Ефикасноста на парламентарната демократија (1991-1992) анализа на некои основни фактори кои ја ограничуваат ефикасноста на Собранието на Република Македонија, текст д-р Лидија Христова, Политичките партии во Македонија, Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Скопје, 1995 година;

Извештај за спроведените избори за пратеници во Собранието на Република Македонија во 1994 година, Републичка (државна) изборна комисија, 8 Ноември 1994 година

Климовски, С. и Каракамишева, Т, Политички партии и партиски системи, УКИМ „Правен Факултет“, Скопје

Каракамишева, Т. Избори и изборни системи, Култура, Скопје, 2004 година

Larserud, S. and Taphorn, R. Designing for Equality, Best-fit, medium-fit and non-favourable combinations of electoral systems and gender quotas, 2005, http://www.idea.int/publications/esigning_for_equality/upload/Idea_Design_low.pdf

Силјановска-Давкова, Г. Улом, В. Кранали, С. Шкориќ, В. Коментар на Изборниот Законик: „Службен весник на РМ“ бр. 40/06, 136/08, 148/08, 155/08, 163/08, Мост граѓанска асоцијација, Скопје, 2009 година;

Статистички преглед број 257, Избори за пратеници во Собранието на Република Македонија - кандидати и избрани пратеници, Завод за статистика, Скопје

<http://www.sobranie.mk/?ItemID=9402373424ED504883EE17FED5E72EB4>

<http://www.sobranie.mk/?ItemID=C7D00FA6B4FBED43B1564535ABF52411>

<http://www.sobranie.mk/?ItemID=071CC8D16057A44599D1717A6C867A46>

<http://www.sobranie.mk/?ItemID=49C0D93849BD41449EDC0E0159A0718E>